

MARTA BUK-CEGIEŁKA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Nauk Społecznych

ORCID – 0000-0002-0324-7418

PRZYMIOTY OSOBY LUDZKIEJ – IMPLIKACJE DLA EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Streszczenie: Jednym z głównych zadań szkoły i priorytetowym celem zabiegów edukacyjnych jest integralny rozwój i wychowanie ucznia. Ów integralny rozwój człowieka należy rozumieć jako rozwój wszystkich warstw człowieka, wzajemnie ze sobą zintegrowanych i przenikających się, prowadzących w projekcie życia do pełni człowieczeństwa (Chałas, 2007, s. 11). Aby był on możliwy, należy pamiętać, że uczeń jest osobą, tzn. posiada swą godność i wartości przysługujące mu z natury: rozumność – mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości, zdolność do twórczości, zdolność do transcendencji. W poniższym opracowaniu zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie: jakie zadania skoncentrowane na przymiotach osoby ludzkiej stają przed podmiotami edukacji wczesnoszkolnej?

Słowa kluczowe: przymioty osoby, wartości, uczeń, edukacja wczesnoszkolna

WPROWADZENIE

Nadrzędnym zadaniem szkoły (także na pierwszym etapie edukacyjnym) jest integralny rozwój i wychowanie ucznia. Według Krystyny Ostrowskiej „integralny rozwój człowieka to całościowy zewnętrzny i wewnętrzny rozwój człowieka i przystosowanie do życia według przyjętego wzoru” (Ostrowska, 1994, s. 14). Chałas dookreśla powyższą definicję, pisząc, że „Ów integralny rozwój stanowi priorytetowy cel zabiegów edukacyjnych. Przez integralny rozwój człowieka będziemy rozumieć rozwój wszystkich warstw człowieka, wzajemnie ze sobą zintegrowanych i przenikających się, prowadzących w projekcie życia do pełni człowieczeństwa” (Chałas, 2007, s. 11). Aby był on możliwy, należy pamiętać, że uczeń, jak każdy człowiek jest osobą. Celem poniższego opracowania jest ukazanie przymiotów

osoby ucznia oraz wskazanie, przed jakimi zadaniami skoncentrowanymi na przymiotach osoby stają nauczyciele i uczniowie edukacji wczesnoszkolnej.

PRZYMIOTY OSOBY

Istotę osoby w aspekcie pedagogicznym opisuje Franciszek Adamski. Autor podkreśla, że każdy człowiek jest osobą. Zanim jest w stanie uzyskać pełnię swojej autonomii, posiada swą godność i wartości przysługujące mu z natury (Adamski, 2005, s. 14).

Do przymiotów osoby zalicza się:

- godność,
- rozumność – mądrość,
- wolność,
- odpowiedzialność,
- zdolność do miłości,
- zdolność do twórczości,
- zdolność do transcendencji (Chałas, 2019, s. 38).

Są to wartości opisujące osobę ludzką na każdym etapie jej rozwoju.

Pierwszą wartością opisującą osobę jest godność. Wyróżnia się godność osobową i osobowościową. Godność osobowa jest to fundamentalna wartość człowieka. Przynależy do bytu człowieka w sposób trwały, niezbywalny i zobowiązujący. Jak podkreśla Janusz Mariański, jest to wartość przysługująca każdej osobie, z tego względu, że jest osobą. Jest wartością naturalną, podstawową, niezbywalną, nieutralną, powszechną, zobowiązującą, pełni funkcję obiektywnej normy moralnej. Oznacza wyjątkową i niezbywalną wartość człowieka (Mariański, 2017, s. 22–24). Natomiast Katarzyna Stępień określa godność osobową jako „właściwość człowieka wypływającą z jego specyficznej struktury bytowej, ujawniającej się w aktach rozumnego i wolnego działania; cechę bytu osobowego wskazującą na szczególną wartość ontyczną i związaną z tym nieredukowalność do roli środka” (Stępień, 2016, s. 376). Autorka podkreśla, że godność osobowa to najważniejsza wartość ontyczna osoby, doskonałość człowieka jako bytu samoistnego (Stępień, 2016, s. 377). Jest istotą bytu człowieka. Człowiek z samej racji bycia osobą posiada osobową godność.

Oprócz godności osobowej istnieje godność osobowościowa. Jest to „doskonałość, która zrodziła się w działaniu moralnie wartościowym i utrwaliła w czyjejś osobowości” (Mazurek, 2001, s. 19). W odróżnieniu od godności osobowej ta nie jest wartością daną na zawsze i niezbywalną. Na przykład psychologia opisuje godność osobowościową „jako postawę, indywidualną cechę charakteru mo-

ralnego człowieka, która motywuje i determinuje jego postępowanie, styl życia, wrażliwość moralną zgodnie z przyjmowanym systemem wartości” (Stępień, 2016, s. 380). Godność osobowościowa ma nabywalny charakter. Człowiek osiąga ją w procesie kształcenia, wychowania, samowychowania, oddziaływania rodzinnego i społeczno-kulturowego (Chałas, 2016, s. 388).

Następnym przymiotem osoby jest mądrość. Według *Słownika współczesnego języka polskiego* mądrość to wiedza połączona z inteligencją, rozeznanie i zachowaniem na miarę wartości osoby (1998, s. 500). Marian Nowak podkreśla, że mądrość „może być rozpatrywana jako zwieńczenie procesu rozwoju, cnota intelektualna, sprawność moralna i wartość, a także metoda lub nawet stwierdzenie o jakości wychowanka lub wychowawcy” (Nowak, 2016, s. 572). Jak pisze dalej autor, mądrości nie utożsamia się z wiedzą, choć zakłada jej posiadanie. Jest również zdolnością wykonywania dobrze swojego zawodu (Nowak, 2016, s. 572). Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza fakt, że mądrość jest owocem doświadczenia osobistego, uważnej obserwacji zarówno zachowania ludzi, zwierząt, jak i praw, jakimi rządzi się przyroda. Dojrzewa jednak na gruncie mądrości wrodzonej, którą wzbogaca także mądrość plemienia czy ludu, znajdująca swój wyraz we wskazówkach udzielanych synom przez ojców, w pouczeniach zawartych w najróżniejszych obrzędach inicjacji itd. (Nowak, 2016, s. 572). Mądrość jest budowana i rozwijana na wiedzy, uzdolnieniach i inteligencji, doświadczeniu własnym i innych, tradycji oraz kulturze. Nowak podkreśla, że człowiek mądry posiada zdolność do przekazywania swojej mądrości (Nowak, 2016, s. 572).

Wolność jest kolejnym przymiotem osoby. Jest to „Zdolność i możliwość wyboru wartości i opowiedzenia się za nimi. Wyraża się w życiu zgodnym z własnym sumieniem. Jest związana z prawdą i dobrem: wyrasta z prawdy i ukierunkowuje się ku dobru. Nie jest tożsama z brakiem jakichkolwiek norm” (Nowosad, Wyrostkiewicz, 2014, s. 586). Nie jest równoznaczna ze swobodą lub samowolą. Jest jedną z podstawowych wartości moralnych. Według Mieczysława Łobockiego z pedagogicznego punktu widzenia ważne jest, aby rozróżnić dwie odmiany wolności: „wolność od czegoś” i „wolność do czegoś”. Pierwsza jest nazywana wolnością negatywną, która polega na zminimalizowaniu różnych uwarunkowań zewnętrznych, również wszelkiej kontroli z zewnątrz i samokontroli. Druga zaś jest wolnością pozytywną. Jest nastawiona na realizowanie celów, które są społecznie i moralnie pożądane (Łobocki, 2006, s. 116). Według Ericha Fromma wolność negatywna jest niezależna od instynktów. Oznacza możliwość podejmowania niezdeteminowanych, świadomych działań, wolnych od przymusu i mechanizmów dziedziczenia. Warto zwrócić uwagę, że autor rozróżnia dwie grupy czynników, od których jednostka może być wolna. Są to autorytety zewnętrzne, takie jak państwo lub Kościół, oraz wewnętrzne, np. hamulce, przymusy, lęki (Fromm, 1994, s. 111).

Natomiast „wolność pozytywną jednostka zdobywa, według Fromma, dzięki swej czynnej i niezależnej roli, jaką ma odgrywać w życiu politycznym. Ten typ wolności osiąga jednostka poprzez świadomą działalność zintegrowanej osoby. Wolność ta staje się udziałem jednostki, która przechodzi do jej posiadania od wolności negatywnej” (Wątróbski, 2002–2003, s. 349).

Korzystając zarówno z „wolności od”, jak i „wolności do”, każda osoba powinna pamiętać o tym, aby zachowywać się godnie. „Wolność jest w gruncie rzeczy nie tyle darem natury, co istotnym ważnym zadaniem, które każdy z nas ma do spełnienia w swoim życiu (Łobocki, 2006, s. 116). Należy pamiętać, że wolność jednego człowieka nie może ograniczać wolności drugiego. Wiąże się to z poszanowaniem drugiej osoby. „Ważne jest zatem, aby w wychowaniu do wolności stale pogłębiać przekonanie o tym, że wolność bez poszanowania godności innych jest postawą niegodną dla człowieka sprawiedliwego” (Łobocki, 2006, s. 116).

Wolność nierozzerwalnie wiąże się z odpowiedzialnością, która jest kolejną wartością opisującą osobę. Należy do wartości uniwersalnych, a jej istotą – według Waldemara Furmanka – jest reagowanie człowieka na wartości (Furmanek, 2013, s. 140). Natomiast Imelda Chłodna-Błach określa odpowiedzialność jako cechę moralnego postępowania osoby ludzkiej, która wypływa z dobrowolności postępowania. Oznacza także stan rzeczy, w którym skutki działania oraz poprzedzająca je intencja są podstawą oceny człowieka jako sprawcy tych skutków z perspektywy określonego systemu reguł moralnych (Chłodna-Błach, 2016, s. 670). Mówiąc o odpowiedzialności, wyróżniamy jej odmiany: prawną i moralną. Jak zauważa Marek Wojsa, „obie te odmiany wyrastają z odpowiedzialności bezprzymiotnikowej” (Wojsa, 2015, s. 267). Zarówno odpowiedzialność prawna, jak i moralna istnieje dlatego, że istnieje po prostu odpowiedzialność. Wyrasta ona z prawdy i wolności. Stanowi fundament odkrywania prawdy i realizacji wolności. Michał Drożdż wskazuje, że, człowiek fundamentalnie wolny może działać w sposób odpowiedzialny moralnie, ale także odpowiedzialność warunkuje wolność. Człowiek będzie działał w sposób wolny, jeżeli będzie fundamentalnie odpowiedzialny (Drożdż, 2006, s. 107).

Miłość jest kolejną wartością opisującą osobę. „Jest całoosobowym zwróceniem się istoty rozumnej, wolnej i twórczej ku drugiej osobie lub społeczności [...] dla ich dobra [...], a ostatecznie w celu spełnienia naszej osoby w innych a innych w nas” (Bartnik, 2003, s. 579). Jak podkreśla Chałas, u podstaw miłości znajduje się relacja z drugą osobą, pragnienie jej dobra i spełnianie siebie (Chałas, 2019, s. 42). Dotyczy całego człowieka, „ogarnia uczucia człowieka oraz wolę i uzdalnia ją do działania, a także inspiruje sferę intelektualną; jest doświadczeniem człowieka. Z jednej strony spełnia człowieka, z drugiej rodzi poczucie szczęścia. W aspekcie psychologicznym miłość decyduje o ludzkiej dojrzałości osobowościowej w wymia-

rze indywidualnym i społecznym. W aspekcie teologicznym stanowi treść świętości zjednoczenia człowieka z Bogiem, jest kryterium zbawienia” (Maj, 2009, s. 277).

Twórczość – kolejny przymiot osoby – określana jest jako „działalność teoretyczna i praktyczna, której celem jest twórczy człowiek z jego zdolnościami i umiejętnościami, umożliwiającymi twórcze życie, aktywność wyrażająca się w sprawności przekształcania i wytwarzania czegoś nowego, nowego oraz oryginalnego, ściśle związana z poznaniem, inteligencją, motywacją, cechami osobowości oraz środowiskiem społeczno-kulturowym i wychowawczym” (Najder-Stefaniak, 2016, s. 1183). Twórczość osoby wyraża się w zamiarze i planie tworzenia, działalności twórczej i samym wytworze.

Jak podkreśla Agata Cudowska, „Twórczość jest jedną z podstawowych cech człowieka i przynależy każdemu podmiotowi, chociaż w różnym stopniu u poszczególnych jednostek, zależnie od czynników wewnętrznych (genetycznych) i zewnętrznych (środowiska przyrodniczego i społecznego)” (Cudowska, 2004, s. 27). Zdolności twórcze i podejmowanie twórczych działań przynależą osobie i przyczyniają się do jej rozwoju i wzrastania.

Ostatnim przymiotem osoby jest jej zdolność do transcendencji, która najogólniej oznacza przekraczanie progu, granicy. Jest właściwością dynamizmu osoby (Chafas, 2019, s. 44). Jak zaznacza Nowak: „poprzez projekt wypracowany przez osobę zachodzi transcendentowanie osoby ponad przeżywane «doświadczenie» i otwieranie na «przyszłe doświadczenia». Chodzi zwłaszcza o projekty ukierunkowane na rozwiązywanie powstających problemów, które stają przed osobą, umożliwiając jej stawianie hipotez możliwych rozwiązań i otwieranie się – na bazie już przeżytych «doświadczeń» – na nowe możliwe doświadczenia” (Nowak, 2013, s. 25). Cechą i właściwością człowieka jest jego dążenie skierowane na transcendencję określaną jako transcendencję osoby (Nowak, 2013, s. 25). Dzięki zdolności do transcendencji człowiek podejmuje trudne zadania i wyzwania, pokonuje trudności, rozwiązuje problemy. Wyżej wymienione przymioty opisują osobę na każdym etapie jej rozwoju.

IMPLIKACJE DLA PRAKTYKI EDUKACYJNEJ

„Osoba jest dla siebie samej polem formacji i wychowania, jest darem i wyzwaniem domagającym się osobowej odpowiedzi i troski o osobę w sobie” (Wierzbicki, 2016, s. 697). To kształtowanie osoby w osobie nie dzieje się samoistnie. Zależy od działań, wysiłku i zaangażowania samej osoby oraz osób, które ją otaczają. W kontekście tematu opracowania poniżej zostaną przedstawione cele stawiane edukacji wczesnoszkolnej oraz sposoby ich osiągnięcia. Odnoszą się one do przymiotów osoby ucznia.

Jednym ze strukturalnych elementów podstawy programowej dla szkoły podstawowej są określone cele kształcenia. Wśród nich znajdują się takie, które odnoszą się w sposób bezpośredni i pośredni do przymiotów osoby ucznia. Są to m.in.:

- wprowadzanie uczniów w świat wartości;
- formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- rozwijanie takich kompetencji, jak kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi;
- ukierunkowanie ucznia ku wartościom (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 11).

Osiągnięcie wyżej wymienionych celów daje możliwość rozwijania u uczniów przymiotów osoby, takich jak godność, mądrość, wolność. Na te wartości wyżej wymienione cele wskazują w sposób bezpośredni. Natomiast ukierunkowanie na wartości jest celem stwarzającym szansę rozwoju pozostałych przymiotów osoby ucznia w szkole podstawowej.

Wśród celów kształcenia dla I etapu edukacyjnego można również wskazać te, których osiągnięcie służy rozwijaniu osoby ucznia. Cele odnoszące się m.in. do wartości miłości to:

- umiejętność rozpoznawania, rozumienia i nazywania emocji oraz uczuć innych osób; potrzebę tworzenia relacji;
- umiejętność odczuwania więzi uczuciowej i potrzebę jej budowania, w tym więzi z rodziną, społecznością szkoły i wspólnotą narodową (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 32).

Cele, których osiągnięcie służy rozwijaniu u ucznia wartości odpowiedzialności:

- umiejętność nazywania poznanych wartości, oceny postępowania innych ludzi, odwoływania się w ocenie do przyjętych zasad i wartości;
- umiejętność przyjmowania konsekwencji swojego postępowania;
- umiejętność dbania o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 32).

Wśród celów edukacji wczesnoszkolnej znajdują się także takie, które służą rozwijaniu wolności. Jest to m.in. umiejętność samodzielnego wyrażania swoich oczekiwań i potrzeb społecznych (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 32). Rozwijaniu twórczości uczniów edukacji wczesnoszkolnej służą następujące cele:

- potrzeba i umiejętność samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, krytycznego i twórczego myślenia;
- umiejętność uczestnictwa w kulturze oraz wyrażania swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych i technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 32).

Natomiast rozwijanie mądrości i zdolności do transcendencji może odbywać się na I etapie edukacyjnym poprzez kształtowanie:

- umiejętności stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów;
- umiejętności samodzielnej eksploracji świata, rozwiązywania problemów i stosowania nabytych umiejętności w nowych sytuacjach życiowych (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 32).

Realizacja wyżej wymienionych celów może odbywać się poprzez dobór odpowiednich treści, metod i form pracy oraz aktywności dziecka w wieku wczesnoszkolnym.

Wśród treści przewidzianych do realizacji w klasach I–III szkoły podstawowej znajdują się takie, które odnoszą się do przymiotów osoby. Przykładem takich treści mogą być te z zakresu edukacji polonistycznej. Uczeń:

- słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; okazuje szacunek wypowiadającej się osobie;
- dobiera stosowną formę komunikacji werbalnej i własnego zachowania, wyrażającą empatię i szacunek do rozmówcy;
- wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 25–26).

Poprzez realizację powyższych treści rozwijana jest mądrość, poszanowana jest również godność osoby ucznia.

Pośród treści z zakresu edukacji społecznej znajdują się takie, które odnoszą się do godności ucznia, rozwijają jego wolność, odpowiedzialność i mądrość. Uczeń:

- wyjaśnia, że wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je na co dzień;
- przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad;
- ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc,

zadośćuczynienie, przeproszanie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 39). Realizacja treści z zakresu edukacji przyrodniczej stwarza szansę rozwijania u uczniów ich mądrości, miłości (do przyrody), odpowiedzialności. Uczeń:

- planuje, wykonuje proste obserwacje, doświadczenia i eksperymenty dotyczące obiektów i zjawisk przyrodniczych, tworzy notatki z obserwacji, wyjaśnia istotę obserwowanych zjawisk według procesu przyczynowo-skutkowego i czasowego;
- chroni przyrodę, wskazuje wybrane miejsca ochrony przyrody oraz parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu – miejscowości, regionie (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 40).

Zdolność do twórczości jest rozwijana głównie podczas zajęć muzycznych i plastycznych. W zakresie edukacji plastycznej uczeń:

- wykonuje prace i impresje plastyczne jako formy przekazania i przedstawienia uczuć, nastrojów i zachowań (np. prezent, zaproszenie);
- ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem i muzyką; korzysta z narzędzi multimedialnych (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 42).

W zakresie edukacji muzycznej uczeń:

- przedstawia ruchem treść muzyczną (np. dynamikę, nastrój, wysokość dźwięku, tempo, artykulację) oraz treść pozamuzyczną (np. fabułę, odczucia, przekład znaczeniowy słów);
- tworzy improwizacje ruchowe inspirowane wyliczankami, rymowankami i rytmizowanymi tekstami (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 45).

Wśród treści z zakresu etyki znajdują się takie, których realizacja wzmacnia u uczniów ich poczucie godności, rozwija poczucie wolności, odpowiedzialność. Uczeń:

- ma świadomość, że jako człowiek posiada swoją niezbywalną godność oraz że wszystkie inne osoby posiadają taką godność;
- odkrywa wolność jako wartość przypisaną osobie, także osobie w jego wieku;
- dostrzega, że granice jego wolności wytycza godność i dobro innych osób, np. z kręgu rodziny, klasy, rówieśników;
- odkrywa, że jego wybór rodzi konsekwencje, które dotyczą jego samego;
- dostrzega, że każdy powinien brać odpowiedzialność za swoje wybory;
- szanuje godność każdej osoby ludzkiej oraz swoją, wyraża swoim komunikatem werbalnym i niewerbalnym;
- uwzględnia coraz częściej godność i dobro innych osób, podejmując decyzję o działaniu (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 52).

Realizacja wyżej wymienionych treści wymaga od nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej doboru odpowiednich metod kształcenia i formy aktywności ucznia.

Na uwagę w tym względzie zasługuje metoda projektów, która w samej swej istocie skupia zarówno metody, jak i formy pracy ucznia. Chałas podkreśla, że „metoda projektów stwarza szansę wdrażania uczniów do życia wartościowego, które cechuje pasja i skuteczność działania; jest czynnikiem efektywnego uczenia, wychowania moralnego” (Chałas, 2000, s. 103). Jak każda z metod nauczania – uczenia się charakteryzuje się strukturą metodyczną, która wyznacza etapy postępowania. „Pod nauczaniem zorientowanym na metodę «projektów» należy rozumieć takie organizacyjne formy szkolnego uczenia, przy których uczniowie uczestniczą w wyborze tematów i treści nauczania, określają wspólnie cele swojej pracy, wybierają metody do realizacji, opracowują problemy i wyniki, oceniają wykonywaną pracę. Nauczyciel informuje, doradza, pobudza, współpracuje i koordynuje, gdy grupa uczniowska pracuje samodzielnie” (Nowacki, 1995, s. 19).

Przymioty osoby ucznia mogą być wzmacniane, kształtowane i rozwijane na wszystkich etapach realizacji projektu. Zarówno w jego fazie wstępnej, jak i właściwej. Etap wstępny zawiera planowanie projektów przez nauczyciela oraz zainicjowanie projektów. Należy podkreślić, że nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej sprawuje w klasie jednocześnie funkcję wychowawcy. W planowaniu projektów do realizacji przez uczniów I etapu edukacyjnego nauczyciel-wychowawca ma możliwość uwzględniania w ich problematyce przymioty osoby ucznia.

Natomiast etap właściwy w metodzie projektów to:

- wybór i sformułowanie tematów, określenie celów;
- analiza warunków realizacji projektu;
- planowanie i organizacja działań;
- przygotowanie do realizacji, spisanie kontraktu;
- realizacja projektu;
- opracowanie projektu;
- prezentacja;
- ocena projektu (Chałas, 2000, s. 19–20).

W realizacji projektu na wszystkich jego etapach szanowana jest godność każdego uczestnika projektu, jego wolność (w wyborze i formułowaniu tematów, planowaniu działań, doborze metody rozwiązania problemu, sposobu prezentacji wyników projektu), odpowiedzialność (za realizację projektu), mądrość i twórczość (w planowaniu, organizacji działań i realizacji zadań). Poprzez pokonywanie trudności i problemów podczas realizacji projektu rozwijamy u uczniów ich zdolność do transcendencji.

Należy zwrócić uwagę na rolę, jaką pełni nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej podczas realizacji projektu przez uczniów klas I–III. Jest on cichym doradcą, osobą wspierającą, w sytuacjach trudnych podpowiadającą lub podsuwającą właściwe rozwiązania. Jest to rola szczególna na tym etapie rozwoju uczniów. Z jednej

strony nauczyciel powinien projektować pracę swoich uczniów w taki sposób, aby mieli poczucie sprawstwa, swobody w podejmowaniu decyzji, samodzielności, twórczości i odpowiedzialności. Bez wątpienia pomocne może być stosowanie w projekcie metod aktywizujących, które zajmują istotne miejsce wśród metod wykorzystywanych w klasach młodszych szkoły podstawowej. Z drugiej strony dzięki pomocy i wskazówkom nauczyciela uczniowie edukacji wczesnoszkolnej mogą poznać sposób i zasady uczestnictwa w projekcie, rozwijać swoją samodzielność, ale również poczucie odpowiedzialności oraz umiejętność samodzielnego uczenia się.

Natomiast wśród forma aktywności ucznia, w kontekście tematu opracowania, na uwagę zasługuje forma pracy grupowej, zarówno jednorodnej, jak i zróżnicowanej. Jak podkreśla Jerzy Nowik, praca w grupie:

- zwiększa poczucie bezpieczeństwa;
- daje możliwość wymiany doświadczeń;
- daje okazję do rozmów, dyskusowania;
- poprawia relacje między uczniami;
- pomaga dostrzec siebie na tle grupy;
- inspiruje innych;
- wzmacnia uczenie się prospołeczne;
- kształci umiejętność współpracy;
- zwiększa odpowiedzialnych za siebie i innych;
- stwarza dobry klimat (Nowik, 2011, 38–39).

Praca w grupie i z grupą sprzyja rozwojowi osoby ucznia. Jest to niezmiernie istotne na etapie rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym, który dopiero uczy się pracy we współpracy, przygotowuje się do pełnienia różnych ról społecznych, które będzie pełnił na dalszych etapach swojego życia.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, można zauważyć, że przymioty (godność, mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości, twórczości, transcendencji) przysługują osobie na każdym etapie jego rozwoju, także w wieku wczesnoszkolnym. Od zaangażowania zarówno nauczycieli, jak i samych uczniów zależy, czy będą one respektowane, rozwijane i umacniane w klasach I–III szkoły podstawowej. Może odbywać się to poprzez dobór odpowiednich treści, metod i form pracy i aktywności uczniów. Przymioty osoby powinny znaleźć miejsce w centrum działań wychowawczo-dydaktycznych edukacji wczesnoszkolnej.

LITERATURA

- Adamski, F. (2005). Wprowadzenie. W: F. Adamski (red.). *Wychowanie personalistyczne* (s. 9–21). Kraków: WAM.
- Bartnik, C. (2003). *Dogmatyka katolicka*. Tom 2. Lublin: Wyd. KUL.
- Chałas, K. (2000). *Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce*. Warszawa: Nowa Era.
- Chałas, K. (2007). *Wychowanie ku wartościom wiejskim jako szansa integralnego rozwoju wychowanka*. Lublin: Wyd. KUL.
- Chałas, K. (2019). *Osoba punktem wyjścia i dojścia w edukacji wczesnoszkolnej*. *Roczniki Pedagogiczne*, 2, 37–48.
- Chałas, K. (2016). *Godność rolnika*. W: K. Chałas, A. Maj (red.). *Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej* (s. 387–391). Radom: Polwen.
- Chłodna-Błach, I. (2016). *Odpowiedzialność*. W: K. Chałas, A. Maj (red.). *Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej* (s. 670–672). Radom: Polwen.
- Cudowska, A. (2004). *Kształtowanie twórczych orientacji życiowych w procesie edukacji*. Białystok: Trans-Humana.
- Drożdż, M. (2006). *Etyczne orientacje w mediosferze*. Tarnów: Biblos.
- Fromm, E. (1994). *Ucieczka od wolności*. Warszawa: Czytelnik.
- Furmanek, W. (2013). *Humanistyczna pedagogika pracy. Praca człowieka*. Rzeszów: Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Łobocki, M. (2006). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Impuls.
- Maj, A. (2009). *Wartości religijne w aspekcie teologicznym*. W: K. Chałas, A. Maj, J. Mariański (red.). *Wychowanie ku wartościom religijnym* (s. 235–307). Lublin – Kielce: Jedność.
- Mariański, J. (2017). *Godność ludzka – wartość ocalona?* Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Mazurek, F.J. (2001). *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*. Lublin: Wyd. KUL.
- Najder-Stefaniak, K. (2016). *Twórczość*. W: K. Chałas, A. Maj (red.). *Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej* (s. 1183–1188). Radom: Polwen.
- Nowacki, T. (1995). *O metodzie projektów*. Warszawa: CODN.
- Nowak, M. (2013). *Pedagogika personalistyczna – wyzwania i nadzieja dnia dzisiejszego*. W: K. Guzowski, A. Kostencka, G. Barth (red.). *Osoba a wychowanie* (s. 13–31). Lublin: Wyd. KUL.
- Nowak, M. (2016). *Mądrość*. W: K. Chałas, A. Maj (red.). *Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej* (s. 572–575). Radom: Polwen.
- Nowik, J. (2011). *Kształcenie matematyczne w edukacji wczesnoszkolnej*. Opole: Nowik.

- Nowosad, S., Wyrostkiewicz, M. (2014). *Wolność*. W: A. Zwoliński, J. Nagórny i in. (red.). *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II* (s. 586–588). Radom: Polwen.
- Ostrowska, K. (1994). *W poszukiwaniu wartości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017, poz. 356). Załącznik nr 2.
- Słownik współczesnego języka polskiego. (1998). Warszawa: Przegląd Reader's Digest.
- Stępień, K. (2016). *Godność osobowa*. W: K. Chałas, A. Maj (red.). *Encyklopedia Akcjologii Pedagogicznej* (s. 376–383). Radom: Polwen.
- Wątróbski, A. (2002–2003). *Kategoria „wolność od” i „wolność do” w interpretacji wolności religijnej. Konfrontacja ujęć E. Fromma i I. Berlina z Deklaracją Dignitatis humanae*, *Łódzkie Studia Teologiczne*, 11–12, 45–354.
- Wojsa, M. (2015). *Urzeczywistnianie odpowiedzialności w szkole zawodowej*. W: W. Furmanek, A. Długosz (red.). *Wartości w pedagogice. Rodzina i szkoła środowiskami urzeczywistniania wartości* (s. 265–274). Rzeszów: Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego.

THE ATTRIBUTES OF THE HUMAN PERSON –
IMPLICATIONS FOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Abstract: One of the main tasks of the school and the priority goal of educational activities is the integral development and upbringing of the student. This integral human development should be understood as the development of all layers of man, mutually integrated and interpenetrating, leading in the project of life to the fullness of humanity (Chałas, 2007, p. 11). May it be possible to remember that a student is a person, i.e. he has his dignity and values due to him from nature: rationality – wisdom, freedom, responsibility, ability to love, ability to create, ability to transcend. The following study will attempt to answer the question: What tasks focused on the attributes of the human person are confronted with early childhood education subjects?

Keywords: person's qualities, values, pupil, early school education